

ANNA TUNIA

OCHRONA MAŁŻEŃSTWA I RODZINY
W PRAWIE POLSKIM ORAZ W PRAWIE WEWNĘTRZNYM
KOŚCIOŁÓW CHRZEŚCIJAŃSKICH

WSTĘP

Problematyka dotycząca zawierania małżeństw oraz ochrony małżeństwa i rodziny podejmowana jest niezwykle często w publikacjach o charakterze prawnowyznaniowym. Jest ona aktualna we wszystkich obecnych na rynku wydawniczym podręcznikach prawa wyznaniowego¹. Przedstawiciele doktryny prawa wyznaniowego podejmują także tę tematykę w publikacjach o charakterze monograficznym² i przyczynkowym³. Małżeństwo i rodzina bywają ponadto przedmiotem obrad podczas sympozjów naukowych organizowanych przez środowisko eklezjastycystów⁴. Dzieje się tak, mimo że przepisy

¹ Zob. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008; *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, P. Stanisławski, Lublin 2003; J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006; M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2010; W. Góralski, *Wstęp do prawa wyznaniowego*, Płock 2003.

² Zob. A. Mezglewski, A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, Warszawa 2007.

³ Zob. T. Smyczyński, *Ochrona rodziny w Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 1994, z. 2; M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 4.

⁴ Zob. np. *Funkcje publiczne związków wyznaniowych. Materiały III Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 16-18 maja 2006 r.)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2007; *Ochrona funkcji prokreacyjnej rodziny. Materiały z Ogólnopolskiej*

prawa państwowego dotyczące ochrony tych instytucji nie mają bezpośredniego wpływu na status prawny poszczególnych związków wyznaniowych w państwie. Zagadnienie to nie ma bowiem charakteru *stricte* wyznaniowego. Ze względu jednak na szczególne zainteresowanie wyznań chrześcijańskich problematyką małżeństwa i rodziny można uznać, iż przepisy prawa polskiego dotyczące ochrony tych instytucji mają charakter quasi-wyznaniowy.

Celem niniejszego artykułu będzie ukazanie zakresu ochrony małżeństwa i rodziny w prawie polskim oraz porównanie go z ochroną tych instytucji w prawie wewnętrznym wybranych kościołów chrześcijańskich.

1. DEFINICJA MAŁŻEŃSTWA I RODZINY W PRZEPISACH PRAWA POLSKIEGO

W toku prac nad tekstem konstytucji zaproponowano definicję małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny. Wywoływało to głosy sprzeciwu. obrońcy motywowali swoją propozycję naturalnym pojmowaniem tej instytucji jako związku dwojga osób odmiennej płci oraz istnieniem w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przesłanek koniecznych do zawarcia małżeństwa⁵, wśród których wymieniana jest różnica płci nupturientów. Ostatecznie jednak ustrojodawca polski sformułował taką definicję małżeństwa. W art. 18 konstytucji⁶ czytamy: „małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”.

Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Kurie Diecezjalną w Sandomierzu i Wydział Nauk Prawnych Towarzystwa Naukowego KUL, red. A. Dziega, J. Krukowski, M. Sitarz, Sandomierz 2006; *Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym, polskim i międzynarodowym. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Ryszardowi Szytchmillerowi*, red. T. Płoski, J. Krzywkowska, Olsztyn 2008.

⁵ Zob. sprawozdania z 76-79 posiedzenia Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w dn. 17-18 września 1996 r. i 1-2 października 1996 r., w: *Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego*. Biuletyn XXXIX, Warszawa 1997, s. 136.

⁶ Zob. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483; sprost. Dz.U. z 2001 r., nr 28, poz. 319).

Przepis ten określa je więc jako „związek kobiety i mężczyzny”, czyli związek heteroseksualny i monogamiczny. Takiemu związkowi państwo zapewnia opiekę i ochronę prawną i wyklucza tym samym prawne uznanie związków dwojga osób tej samej płci za małżeństwo⁷.

Tę definicję uzupełnia doktryna prawa rodzinnego⁸. Na podstawie analizy przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁹ najczęściej określa się małżeństwo jako trwały i legalny związek kobiety i mężczyzny oparty na zasadzie równouprawnienia stron, zawierany w celu wspólnego pożycia, realizacji dobra małżonków oraz dobra założonej rodziny i jej celów społecznych¹⁰.

Z instytucją małżeństwa w naturalny sposób wiąże się instytucja rodziny. Sam ustrojodawca odnosi się do niej w tym samym przepisie (art. 18), podobnie zapewniając jej ochronę i opiekę ze strony państwa. Także w literaturze przedmiotu oba te dobra (małżeństwo i rodzina) analizowane są łącznie przez autorów zajmujących się tym zagadnieniem. Małżeństwo bywa przy tym określane jako jeden z elementów (dóbr) tworzących rodzinę¹¹.

Konstytucja nie formułuje jednak definicji rodziny, nawet w sposób fragmentaryczny. Nie podaje jej także ustawodawstwo zwykłe. W literaturze przedmiotu podejmowane są natomiast próby jej tworzenia. Poszczególni autorzy, odwołując się do nauk socjologicznych, najczęściej określają rodzinę jako wspólnotę osób, realizującą wspólne cele i pozostającą ze sobą w ścisłych i trwałych relacjach¹². Rodzi-

⁷ W doktrynie wyjaśnia się, iż tak sformułowany przepis art. 18 konstytucji uniemożliwia prawną legalizację związków homoseksualnych, zaś samo jego umieszczenie w pierwszym rozdziale ustawy zasadniczej, zawierającym zasady ustroju Rzeczypospolitej, podkreśla znaczenie społecznej i prawnej pozycji małżeństwa i rodziny. Zob. T. Smyczyński, *Rodzina i prawo rodzinne w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11-12, s. 188; M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny*, s. 23.

⁸ Na szczeblu ustawowym nie zdefiniowano pojęcia „małżeństwo”.

⁹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 r., nr 9, poz. 59 z późn. zm.) dalej: KRO.

¹⁰ Zob. np. T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001, s. 38; S. Grzybowski, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1980, s. 35; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2005, s. 78; J. Winiarz, J. Gąjda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1999, s. 37.

¹¹ Zob. M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny*, s. 25.

¹² Tamże, s. 23.

na winna być zatem rozumiana jako trwały związek osób, które łączą ściśle określone więzi prawne i uczuciowe. Jednakże – jak wyjaśnia T. Smoczyński – istnienie między członkami rodziny więzów sankcjonowanych przez prawo, choć jest zjawiskiem typowym, nie stanowi koniecznej przesłanki dla uznania danej wspólnoty za rodzinę¹³.

W literaturze przedmiotu wymieniane są trzy typy rodziny: pełna (rodzice i dzieci), niepełna (jedno z rodziców i dzieci) i bezdzietna (małżonkowie). W odniesieniu jednak do ostatniego rodzaju rodziny (bezdzietnej) podnoszone były głosy sprzeciwu, iż małżeństwa nie można jednoznacznie traktować jako rodziny¹⁴. Należy jednak zauważyć, iż odbieranie małżeństwu prawa do traktowania go jako rodziny może powodować negatywne konsekwencje. Przyjmując bowiem założenie, że rodzinę tworzy dopiero pojawienie się w niej dziecka, należy rozważyć taką sytuację, w której dziecko umiera. Znaczyłoby to, że wraz z jego śmiercią kończy się byt rodziny, do której ono należało.

2. OCHRONA I OPIEKA MAŁŻEŃSTWA I RODZINY W PRZEPISACH PRAWA POLSKIEGO

Ustrojodawca polski, mając na celu zapewnienie bezpieczeństwa małżeństwu i rodzinie, posługuje się terminami „opieka” i „ochrona”. Stanowi o tym wprost w powołanym wyżej art. 18 konstytucji, a także w sposób pośredni w art. 47, w którym czytamy, iż „każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”.

W literaturze przedmiotu terminy te (ochrona i opieka) wyjaśniane są następująco: „ochrona” oznacza podejmowanie przez władze publiczne działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa małżeństwu i rodzinie wobec podmiotów zewnętrznych, natomiast „opieka” odnosi się do działań podejmowanych przez władze publiczne na rzecz tychże

¹³ Zob. T. Smoczyński, *Rodzina i prawo*, s. 191.

¹⁴ Zob. Materiały z 76-79 posiedzenia Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego (wypowiedź J. Ciemniewskiego) w dn. 17-18 września i 1-2 października 1996 r., w: *Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego*. Biuletyn XXXIX, Warszawa 1997, s. 136.

instytucji¹⁵. Terminy te jednak mogą być również rozumiane łącznie jako „zakres obowiązków państwa względem małżeństwa i rodziny”¹⁶.

Podjmując zadanie opieki i ochrony, państwo powinno stworzyć odpowiedni zespół instrumentów służących bezpieczeństwu tych instytucji. Jego działania powinny być jednak zgodne z określoną w preambule Konstytucji zasadą pomocniczości¹⁷. Rola państwa nie może bowiem polegać na przejmowaniu zadań i obowiązków, które należą do małżeństwa i rodziny, gdyż to prowadziłoby do powstania sytuacji patologicznych¹⁸, ale winno ono stwarzać takie instrumenty prawne, które mają ułatwić realizację ich zadań w społeczeństwie. Ponadto należy pamiętać, iż opieka państwa nad małżeństwem i rodziną oraz ich ochrona nie może być oderwana od innych konstytucyjnych zasad. Zawsze bowiem musi się respektować zasadę godności osoby ludzkiej (art. 30) oraz wolności człowieka (art. 31 ust. 1-2)¹⁹.

Przyjęta przez ustrojodawcę ochrona małżeństwa i rodziny ma charakter względny²⁰, co jest zrozumiałe w świetle wymienionych wyżej zasad. W stosunku do rodziny winna uwzględniać możliwie szeroki wachlarz jej potrzeb, zawsze jednak z poszanowaniem zasady pomocniczości.

Konieczność zapewnienia ochrony rodzinie wynika przede wszystkim z art. 71 konstytucji, w którym ustrojodawca nakłada na podmioty władzy publicznej obowiązek uwzględniania w swojej polityce społecznej i gospodarczej dobra rodziny, a zwłaszcza udzielania szczególnej

¹⁵ Zob. L. Garlicki, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2002, s. 5-6.

¹⁶ M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny*, s. 26.

¹⁷ W myśl tej zasady państwo powinno udzielać pomocy jednostce w sytuacji, gdy nie jest ona w stanie sama podolać swoim obowiązkom. Nie może jednak wyłączać jej z tych obowiązków. Takie rozumienie tej zasady sformułowane zostało w encyklice Piusa XI *Quadragesimo Anno* (1931) oraz encyklice Jana XXIII *Pacem in terris* (1963).

¹⁸ Zob. M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny*, s. 27.

¹⁹ Zob. L. Garlicki, *Konstytucja Rzeczypospolitej*, 2002, s. 5.

²⁰ W literaturze przedmiotu zauważa się także, iż względny charakter ochrony małżeństwa przejawia się m.in. w tym, iż państwo, choć nie uznaje konkubinatów jako legalnych związków, to jednak w stosunku do osób w nich pozostających wprowadza pewne instrumenty, które pośrednio chronią niektóre ich interesy majątkowe i osobiste (zob. np. art. 691 k.c.). Zob. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 47-48.

pomocy tym rodzinom, które znajdują się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, wielodzietnym i niepełnym (ust. 1). Pomoc ta jednak musi być udzielana w takim zakresie, aby sprzyjała ochronie jej trwałości. W zakresie ochrony rodziny znaczenie ma także art. 48 konstytucji, który gwarantuje rodzicom prawo do wychowania swoich dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami (ust. 1). Wychowanie to winno jednak uwzględniać stopień dojrzałości dziecka oraz jego przekonania, w tym także jego wolność sumienia i wyznania²¹.

Konstytucja w zasadzie nie określa zakresu ochrony małżeństwa. Za wyraz tej ochrony można jednak uznać przyjętą przez art. 18 konstytucji zasadę monogamiczności i heterogeniczności związku małżeńskiego – i tylko takiemu gwarantowanie określonych praw – oraz określoną w art. 33 konstytucji zasadę równouprawnienia kobiety i mężczyzny w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym (ust. 1)²².

²¹ Zob. np. M. Bielecki, *Ewolucja wolności religijnej dziecka w Polsce w latach 1989-2009*, w: *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. D. Walencik, Katowice–Bielsko-Biała 2009, s. 93-106; tenże, *Godność dziecka jako przesłanka korzystania z prawa do wolności religijnej*, w: *Dziecko. Studium interdyscyplinarne*, red. E. Słowińska, E. Szczurko, T. Guz, P. Marzec, Lublin 2008, s. 239-257.

²² Obie te zasady (monogamiczności i równouprawnienia) znajdują swoje rozwinięcie na szczeblu ustawowym. Ochronie monogamiczności małżeństwa służy art. 13 KRO, który wprowadza zakaz pozostawiania przez jedną osobę w więcej niż jednym związku małżeńskim. Zakaz ten jest ponadto obwarowany sankcją karną za jego przekroczenie (art. 206 KK). O równouprawnieniu małżonków stanowi zaś art. 23 KRO, w którym czytamy, że małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie. Szczególnie są oni obowiązani do wspólnego pożycia, wzajemnej pomocy i wierności oraz współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli. Ponadto o równości praw i obowiązków małżeńskich stanowią przepisy prawa międzynarodowego. Są to art. 23 ust. 4 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, który podkreśla konieczność „zapewnienia równych praw i obowiązków małżonków w odniesieniu do zawarcia małżeństwa, podczas jego trwania i w związku z jego rozwiązaniem” (zob. *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 16 grudnia 1966 r. i otwarty do podpisu w Nowym Jorku w dniu 19 grudnia 1966 r.* Tekst polski w: A. Przyborska-Klimczak, *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, Lublin 1995, s. 191-211) oraz art. 5 protokołu nr 7 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, zgodnie z którym „małżonkom przysługują równe prawa o charakterze cywilnoprawnym w stosunkach wynikających z małżeństwa, tak pomiędzy nimi, jak i w stosunkach z ich dziećmi, w trakcie trwania małżeństwa i w związku z jego rozwiązaniem” (zob. *Protokół nr 7 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzony w Strasbur-*

3. INSTRUMENTY OCHRONY MAŁŻEŃSTWA I RODZINY W PRAWIE POLSKIM

Szczegółowe narzędzia (instrumenty) ochrony małżeństwa i rodziny określają akty rangi ustawowej. Są to przede wszystkim przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, prawa podatkowego, ubezpieczeniowego, procesowego (karnego, cywilnego, administracyjnego, podatkowego), a także – w odniesieniu do samej rodziny – przepisy o pomocy społecznej, ochronie macierzyństwa, zwalczaniu patologii społecznych.

W kodeksie rodzinnym i opiekuńczym instrumentami ochrony małżeństwa są przede wszystkim normy, które mają na celu zapewnienie jego trwałości. Za takie zaś można uznać przepisy określające warunki jego rozwiązania, unieważnienia oraz ustalenia nieistnienia małżeństwa, a także przepisy dotyczące konwalidacji²³ małżeństwa oraz separacji małżeńskiej.

Ochronie trwałości małżeństwa służy przede wszystkim fakt, iż jego rozwiązanie (a także unieważnienie) nie może nastąpić na skutek samodzielnej decyzji małżonków, ale w drodze prawomocnego orzeczenia sądu, które może zostać wydane jedynie wtedy, gdy istnieją ku temu określone przesłanki²⁴. Ponadto ustawodawca przyznaje legitymację do wystąpienia z wnioskiem rozwodowym (jak również wnioskiem o separację) jedynie małżonkom (nie każdemu zainteresowanemu podmiotowi)²⁵ oraz wprowadza regułę, w myśl której rozwód

gu dnia 22 listopada 1984 r. Tekst polski w: M. Nowicki, *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór i opracowanie*, Kraków 1999, s. 67-73.) Akty te potwierdzają również fakt, iż małżonkowie w równym stopniu mogą korzystać z praw płynących z pozostawania w związku małżeńskim i rodzinie i spełniać względem tychże obowiązki swojego stanu.

²³ W literaturze prawonorodzinnej wyjaśnia się, że „z konwalidacją małżeństwa dotkniętego przyczyną nieważności mamy do czynienia wówczas, gdy okoliczność, ze względu na którą małżeństwo było zakazane, ustała”. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, s. 198.

²⁴ Przesłanką, która uniemożliwia orzeczenie rozwodu jest fakt, iż wskutek niego mogłoby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci stron albo jego orzeczenie byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 56 § 2 KRO).

²⁵ W przypadku żądania unieważnienia małżeństwa legitymację czynną mają: bądź wyłącznie małżonkowie (przy przeszkodzie wieku, ubezwłasnowolnienia, choroby psychicznej, powinowactwa i przysposobienia), bądź każdy, kto ma w tym interes prawny (przy przeszkodzie bigamii i pokrewieństwa), bądź jeden z małżonków (tzn. tylko kobieta,

jest niedopuszczalny, gdy żąda go wyłącznie małżonek winny rozpadu pożycia (art. 56 § 3 KRO). Innym instrumentem, który ma chronić małżeństwo, jest wprowadzenie do postępowania rozwodowego instytucji „mediacji” (art. 436 § 1 KPC) oraz „zawieszenia postępowania”, które mogą być stosowane zawsze, gdy pojawia się szansa na utrzymanie pożycia małżeńskiego (art. 440 § 1 KPC). Ponadto w KRO charakter ochronny w stosunku do małżeństwa mają przepisy dotyczące jego konwalidacji. Instytucja ta polega na uznaniu za ważne małżeństwa (co do którego istniały podstawy do jego unieważnienia), wskutek spełnienia się (po jego zawarciu) określonej przesłanki, której brak stanowił podstawę do wystąpienia z powództwem o unieważnienie małżeństwa, (np. osiągnięcie odpowiedniego wieku przez małżonka (art. 10 § 3 KRO) albo wskutek zajścia innej okoliczności, z którą ustawa łączy zakaz występowania z żądaniem o unieważnienie małżeństwa (art. 15¹ § 3 KRO²⁶). Zachowaniu węzła małżeńskiego służy także instytucja separacji małżeńskiej (art. 61¹ § 1 KRO)²⁷. Istota tej instytucji polega na faktycznym rozłączeniu małżonków przy dalszym trwaniu węzła małżeńskiego²⁸. Jako wyraz troski ze strony państwa o trwałość małżeństwa uznać można także uregulowanie w KRO instytucji domniemania (nie pewności) ustania małżeństwa w sytuacji, gdy jeden z małżonków został uznany za zmarłego (art. 55 § 1 KRO)²⁹.

Wśród przepisów podatkowych funkcję ochronną małżeństwa i rodziny pełnią przepisy ustawy z 26 lipca 1991 r. o podatku docho-

która zaszła w ciążę i zawarła małżeństwo mimo przeszkody wieku; małżonek, który złożył oświadczenie dotknięte wadą).

²⁶ Zgodnie z tym przepisem nie można żądać unieważnienia małżeństwa po upływie sześciu miesięcy od ustania wady oświadczenia woli, tj. stanu wyłączającego świadome wyrażenie woli zawarcia małżeństwa, od wykrycia błędu lub ustania obawy wywołanej groźbą – a w każdym wypadku po upływie trzech lat od zawarcia małżeństwa.

²⁷ Orzeczenie jednak separacji – podobnie jak rozwodu – jest niedopuszczalne, jeżeli wskutek niej miałyby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich stron dzieci albo jej orzeczenie byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 611 § 2 KRO).

²⁸ Termin „węzeł małżeński” jest sformułowaniem prawnokanonicznym, jednakże użycie go w tym miejscu wydaje się być uzasadnione.

²⁹ Sąd Najwyższy wyjaśnił bowiem, że uznanie jednego z małżonków za zmarłego nie powoduje samo przez się ustania małżeństwa, gdyż stwarza jedynie domniemanie jego ustania. Zob. *Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 1964 r.*, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego” 1965, poz. 59.

dowym od osób fizycznych³⁰ dotyczące możliwości wspólnego opodatkowania się małżonków³¹ oraz rodziców i ich dzieci³², a także normy określające wysokość podatku osób samotnie wychowujących dzieci³³. Natomiast spośród przepisów ubezpieczeniowych są to postanowienia ustawy 23 stycznia 2003 r. o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia³⁴ zapewniające możliwość korzystania ze świadczeń zdrowotnych gwarantowanych przez tę ustawę członkom rodziny³⁵ osoby podlegającej obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego oraz możliwość swobodnego wyboru świadczeniodawców³⁶. Ponad-

³⁰ Dz.U. z 2000 r., nr 14, poz. 176 z późn. zm.

³¹ Zgodnie z art. 6 ust. 2 ustawy małżonkowie podlegający obowiązkowi podatkowemu, między którymi istnieje wspólność majątkowa, pozostający w związku małżeńskim przez cały rok podatkowy, mogą być na wniosek wyrażony we wspólnym zeznaniu rocznym, opodatkowani łącznie od sumy swoich dochodów. Ponadto zasada powyższa jest stosowana także w sytuacji, gdy jeden z małżonków w roku podatkowym nie uzyskał przychodów ze źródeł, z których dochód jest opodatkowany lub osiągnął dochody w wysokości niepowodującej obowiązku uiszczenia podatku (art. 6 ust. 3).

³² Przepisy ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych stanowią, iż dochody małoletnich dzieci własnych i przysposobionych, z wyjątkiem dochodów z ich pracy, stypendiów oraz dochodów z przedmiotów oddanych im do swobodnego użytku, dolicza się do dochodów rodziców lub dochodów osób samotnie wychowujących dzieci, chyba że rodzicom (rodzicowi) nie przysługuje prawo pobierania pożytków ze źródeł przychodów dzieci. W przypadku zaś, gdy rodzice (małżonkowie) podlegają odrębnemu opodatkowaniu, dochody małoletnich dzieci dolicza się po połowie do dochodu każdego z małżonków (art. 7 ust. 1-2).

³³ Zgodnie z przepisami ustawy w odniesieniu od osób samotnie wychowujących dzieci, wysokość podatku – w danym roku podatkowym – może być ustalona, na wniosek wyrażony w rocznym zeznaniu podatkowym, w podwójnej wysokości podatku obliczonego od połowy dochodów (art. 6 ust. 4). Ustawa ta jednocześnie stanowi, iż przez osobę samotnie wychowującą dzieci rozumie się rodzica albo opiekuna prawnego stanu wolnego: pannę, kawalera, osobę rozwiedzioną, wdowę oraz wdowca (art. 6 ust. 5).

³⁴ Dz.U. z 2003 r., nr 45, poz. 391 z późn. zm.

³⁵ Ustawa ta wprowadza określa jednocześnie, iż przez członka rodziny ubezpieczonego rozumie się: małżonka, dziecko własne, dziecko małżonka, dziecko przysposobione, wnuka lub dziecko obce, dla którego ustanowiono opiekę, albo dziecko obce w ramach rodziny zastępczej, do ukończenia przez nie 18 lat, a jeżeli kształci się dalej – do ukończenia 26 lat, natomiast jeżeli posiada orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności lub inne traktowane na równi – bez ograniczenia wieku. Członkiem rodziny w rozumieniu tej ustawy są ponadto wstępni ubezpieczonego pozostający z nim we wspólnym gospodarstwie domowym (art. 5 pkt 3).

³⁶ W ramach ubezpieczenia zdrowotnego mają oni min. prawo do świadczeń zdrowotnych mających na celu zachowanie zdrowia, zapobieganie chorobom i urazom, wczesne

to są to przepisy ustawy z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach z opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych³⁷, z których mają prawo korzystać osoby objęte obowiązkowym (i dobrowolnym) ubezpieczeniem zdrowotnym (art. 2 ust. 2 pkt 1)³⁸. Rolę ochronną pełnią również normy zawarte w ustawie z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych³⁹ dotyczące możliwości objęcia dobrowolnym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym małżonków pracowników skierowanych do pracy w przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych oraz stałych przedstawicielstwach przy ONZ, a także osób, które z powodu sprawowania opieki nad członkiem rodziny spełniającym warunki do przyznania zasiłku pielęgnacyjnego nie podlegają ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z innego tytułu (art. 7). Z kolei w przepisach prawa procesowego (karnego, cywilnego, administracyjnego, podatkowego) są to postanowienia dotyczące możliwości odmowy składania zeznań w charakterze świadka przez osoby najbliższe (członków rodziny) i odpowiedzi na pytanie, jeżeli odpowiedź mogłaby narazić zeznającego lub jego bliskich na odpowiedzialność karną bądź karnoskarbową albo spowodować naruszenie tajemnicy zawodowej⁴⁰. Prawo to trwa mimo ustania małżeństwa lub

wykrzywanie chorób, leczenie oraz zapobieganie niepełnosprawności i jej ograniczanie, z wyłączeniem, a także świadczeń zdrowotnych w szpitalach uzdrowiskowych i sanatoriach uzdrowiskowych, świadczeń zdrowotnych z zakresu stomatologii, szczepień ochronnych (art. 47 ust. 1).

³⁷ T. jedn. Dz.U. z 2004 r., nr 210, poz. 2135.

³⁸ Zgodnie z art. 3 ust. 1 i 2 tej ustawy są to członkowie rodzin osób będących obywatelami państwa członkowskiego UE lub państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym zamieszkujące na wymienionym terytorium, które: podlegają zgodnie z art. 66 ustawy obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego albo ubezpieczają się dobrowolnie na zasadach określonych w art. 68; nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego; są wymienione w art. 66 ust. 1; nie są uprawnione do świadczeń opieki zdrowotnej na podstawie przepisów o koordynacji. Przez „członka rodziny” ustawa ta rozumie taki sam katalog osób, jaki wymienia ustawa o powszechnym ubezpieczeniu z Narodowym Funduszu Zdrowia (zob. art. 5 pkt 3).

³⁹ Dz.U. z 1998 r., nr 37, poz. 887 z późn. zm.

⁴⁰ Zob. art. 182-183 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., nr 89, poz. 555 z późn. zm.); art. 261 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r., nr 43, poz. 296 z późn. zm.); art. 83 § 1-2 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U.

przysposobienia (KPK, KPC⁴¹) oraz opieki i kurateli (KPA, ordynacja podatkowa).

Poza wskazanymi instrumentami ochrony ustawodawca polski stwarza także narzędzia, które mają na celu, przede wszystkim, zapewnienie bezpieczeństwa rodziny. Są to przepisy ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁴², w myśl której pomoc społeczna, będąca instytucją polityki społecznej państwa, ma na celu zapewnienie osobom i rodzinom wsparcia w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb oraz umożliwienia im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka (art. 2 ust. 1, art. 3 ust. 1). Obowiązek zorganizowania pomocy społecznej nałożony został na organy administracji rządowej i samorządowej, które mogą współpracować w tym zakresie na zasadzie partnerstwa z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem katolickim, innymi kościołami i związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi (art. 2 ust. 2). Ustawa ta normuje szeroki wachlarz form pomocy, z jakiej może korzystać rodzina. Przede wszystkim są to świadczenia pieniężne. Mają do nich prawo osoby i rodziny, których dochód nie przekracza tzw. kryterium dochodowego określonego w art. 8 ust. 1 ustawy. Są to również świadczenia niepieniężne, jak np. składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne, specjalistyczne poradnictwo, praca socjalna, zapewnienie ubrania i żywienia. Do form pomocy należą ponadto działania polegające na tworzeniu domów pomocy społecznej, organizowaniu poradnictwa i terapii rodzinnej, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz rodzin zastępczych⁴³.

Instrumentem ochrony rodziny są także przepisy ustawy z 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach w razie choroby lub macierzyństwa⁴⁴, które gwarantują osobie ubezpieczonej (matce) prawo do zasiłku macierzyń-

z 1980 r. nr 9, poz. 26 z późn. zm.); art. 196 § 1-2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 1997 r., nr 137, poz. 926 z późn. zm.).

⁴¹ Jednakże zgodnie z KPC odmowa zeznań nie jest dopuszczalna w sprawach o prawa stanu, z wyjątkiem spraw o rozwód (art. 261 § 1 zd. 3).

⁴² Dz.U. z 2004 r., nr 64, poz. 593.

⁴³ Korzystanie z tych form pomocy wymaga spełnienia warunków określonych szczegółowo przez ustawę.

⁴⁴ T. jedn. Dz.U. z 2005 r., nr 31, poz. 267 z późn. zm.

skiego z tytułu urodzenia dziecka lub przyjęcia dziecka na wychowanie, a także przyznające prawo do zasiłku opiekuńczego z tytułu konieczności osobistego sprawowania opieki nad dzieckiem (art. 29-30). Ponadto w zakresie ochrony macierzyństwa zastosowanie mają przepisy prawa pracy⁴⁵, które zapewniają rodzicom prawo do urlopu macierzyńskiego oraz tzw. urlopu tacierzyńskiego przysługującego z tytułu narodzenia dziecka⁴⁶ lub przyjęcia dziecka na wychowanie.

Istotną rolę w zakresie ochronie rodziny odgrywają również przepisy normujące zagadnienie dotyczące przeciwdziałania patologiom społecznym, przede wszystkim alkoholizmowi, narkomanii oraz agresji w rodzinie. Instrumenty tej ochrony znaleźć można w: ustawie z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi⁴⁷, ustawie z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii⁴⁸ oraz ustawie z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁴⁹. Prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz przeciwdziałanie narkomanii należy do zadań własnych gmin. W ramach tych zadań organy gminy obowiązane są do udzielania rodzinom, w których występują problemy alkoholowe, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie (art. 4 ust. 1). Natomiast w ramach przeciwdziałania narkomanii gmina obowiązana jest do zapewnienia pomocy społecznej osobom uzależnionym oraz rodzinom tych osób,

⁴⁵ Zob. ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (t. jedn. Dz.U. z 1998 r., nr 21, poz. 94 z późn. zm.).

⁴⁶ Zgodnie z art. 180 § 1 KP pracownicy z tytułu urodzenia jednego dziecka przysługuje urlop macierzyński w wymiarze 20 tygodni, przy czym co najmniej 2 tygodnie urlopu przysługują pracownicy przed porodem. Urlop z tytułu narodzin dziecka (tzw. urlop macierzyński) przysługuje obecnie także ojcu. Zgodnie bowiem z brzmieniem z art. 180 § 61 KP, po wykorzystaniu przez pracownicę po porodzie urlopu macierzyńskiego w wymiarze 8 tygodni, pracownikowi-ojcu wychowującemu dziecko przysługuje prawo do części urlopu macierzyńskiego odpowiadającej okresowi, w którym pracownica uprawniona do urlopu wymaga opieki szpitalnej ze względu na stan zdrowia uniemożliwiający jej sprawowanie osobistej opieki nad dzieckiem. W takim jednak wypadku urlop macierzyński pracownicy przerywa się na okres, w którym z takiego urlopu korzysta pracownik-ojciec wychowujący dziecko (art. 180 § 62 KP).

⁴⁷ T. jedn. Dz.U. z 2002 r., nr 147, poz. 123 z późn. zm.

⁴⁸ Dz.U. z 2005 r., nr 179, poz. 148 z późn. zm.

⁴⁹ Dz.U. z 2005 r., nr 180, poz. 149 z późn. zm.

zwłaszcza gdy dotknięte są one ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Gmina winna dążyć do integracji tych osób ze środowiskiem lokalnym z wykorzystaniem pracy socjalnej i kontraktu socjalnego (art. 10 ust. 1). Ustawodawca szczegółowo określa mechanizmy postępowania w stosunku do osób nadużywających alkoholu i ich rodzin⁵⁰ oraz osób dotkniętych narkomanią⁵¹.

Gdy zaś idzie o osoby dotknięte przemocą w rodzinie, obowiązek zapewnienia im pomocy oraz podjęcia działań zmierzających do przeciwdziałania temu zjawisku należy do zadań administracji rządowej i samorządowej (art. 6 ust. 1)⁵², które mogą w tym zakresie współpracować z organizacjami pozarządowymi oraz kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Celem tej współpracy winno być nie tylko udzielanie pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, lecz także oddziaływanie na osoby stosujące przemoc oraz podnoszenie świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie (art. 9 ust.1). Ustawa określa szczegółowe instrumenty (formy) przeciwdziałania agresji w rodzinie. Polegają one w szczególności na organizowaniu poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego i socjalnego, interwencji kryzysowej i wsparcia, ochrony przed dalszym

⁵⁰ Członkowie rodziny osoby uzależnionej od alkoholu dotknięci następstwami nadużywania alkoholu przez osobę uzależnioną uzyskują w publicznych zakładach opieki zdrowotnej świadczenia zdrowotne w zakresie terapii i rehabilitacji współzależnienia oraz profilaktyki. Za świadczenia te od wymienionych osób nie pobiera się opłat. Dzieci z takich rodzin uzyskują bezpłatnie pomoc psychologiczną i socjoterapeutyczną w publicznych zakładach opieki zdrowotnej i publicznych poradniach specjalistycznych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych. Pomoc taka może być udzielona wbrew woli rodziców lub opiekunów będących w stanie nietrzeźwym (art. 23).

⁵¹ Ustawa przewiduje, iż sposobem wyjścia z narkomanii osoby uzależnionej jest rozpoczęcie leczenia, rehabilitacji oraz regeneracji, którego podjęcie – jeżeli ustawa nie stanowi inaczej – jest dobrowolne.

⁵² Do szczegółowych zadań realizowanych w tym zakresie na szczeblu gminnym i powiatowym należy m.in.: prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, opracowywanie i realizacja programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz prowadzenie gminnych ośrodków wsparcia, tworzenie i prowadzenie ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie ośrodków interwencji kryzysowej. Do zadań wojewody należy m.in. obowiązek monitorowania zjawiska przemocy w rodzinie. Zadaniem ministra jest zaś organizowanie akcji promujących podnoszenie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie oraz monitorowanie realizacji Krajowego Programu Zapobiegania i Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (zob. art. 6-8).

krzywdzeniem poprzez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania, zakazanie kontaktowania się z osobą pokrzywdzoną oraz zapewnienia, na żądanie osoby dotkniętej przemocą, bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie (art. 3).

4. OCHRONA MAŁŻEŃSTWA I RODZINY W PRAWIE WEWNĘTRZNYM KOŚCIOŁÓW CHRZEŚCIJAŃSKICH

Ochrona małżeństwa i rodziny podejmowana przez związki wyznaniowe, podobnie jak w przypadku ochrony sprawowanej przez państwo, polega przede wszystkim na zachowaniu trwałości tych instytucji. Wyraża się to w uznaniu przez nie, w stopniu mniej lub bardziej bezwzględnym, nierozzerwalności zawartego małżeństwa, a także w konieczności wypełniania przez małżonków (i rodziców) obowiązków, które gwarantują byt małżeństwa i istniejącej na jego gruncie rodziny.

Nierozzerwalność małżeństwa (jako jeden z jego istotnych przymiotów) podkreślana jest przede wszystkim w nauce Kościoła katolickiego. Kodeks Prawa Kanonicznego⁵³ stanowi bowiem, że „małżeństwo, które zostało zawarte i dopełnione nie może zostać rozwiązane przez żadną ludzką władzę i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci” (kan. 1141 KPK)⁵⁴. Małżeństwo w Kościele katolickim jest zatem związ-

⁵³ Zob. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. Promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Poznań 1984 – dalej: KPK

⁵⁴ Wyjątkiem jest możliwość rozwiązania małżeństwa w drodze tzw. przywileju Pawłowego. Polega on na tym, że małżeństwo, które zostało zawarte przez dwie nieochrzczone osoby, może zostać rozwiązane w sytuacji, gdy jedna z nich przyjęła chrzest, zaś druga nie chce się ochrzcić i albo zrywa wspólne pożycie, albo je uniemożliwia, nie chcąc żyć z nią w zgodzie bez obrazy Boga. Przywilej ten – zwany również przywilejem na korzyść wiary – rozwiązuje małżeństwo zawarte przed chrztem z chwilą zawarcia nowego małżeństwa, pod warunkiem jednak, że małżonek nieochrzczony odchodzi od małżonka, który się ochrzcił (kan. 1143 § 1 KPK). Zob. W. Góralski, *Małżeństwo*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, red. P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, Lublin 1986, s. 328; T.

kiem dozgonnym⁵⁵. Jego celem jest dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa. Konieczność wypełnienia tych celów oraz zachowania jego istotnych przymiotów⁵⁶ wyraża troskę tego Kościoła o trwałość małżeństwa i rodziny.

Podobnie jak w Kościele łacińskim⁵⁷ pojmowane jest małżeństwo w Katolickich Kościołach Wschodnich⁵⁸. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich⁵⁹ określa je jako „wspólnotę całego życia kobiety i mężczyzny” (kan. 776 § 1 KKKW), która jest nierozwiązalna z jakiegokolwiek innej przyczyny, oprócz śmierci (kan. 853 KKKW). Takie same są również cele małżeństwa oraz jego istotne przymioty⁶⁰. Ponadto – zarówno Kościół łaciński, jak i wschodni – uznaje małżeństwo za sakrament⁶¹, co ma pozytywny wpływ na zachowanie jego trwałości.

W Kościele prawosławnym trwałość małżeństwa wyrażana jest również przez uznanie jego nierozzerwalności i sakramentalności.

Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. t. 13: *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1984, s. 221. Ponadto istnieje możliwość rozwiązania małżeństwa na mocy dyspensy papieskiej od małżeństwa zawartego a niedopełnionego. Małżeństwo takie może zostać ze słusznej i uzasadnionej przyczyny rozwiązane przez biskupa Rzymskiego, na prośbę obydwu stron lub tylko jednej, nawet gdyby druga strona się nie zgadzała (kan. 1142 KPK).

⁵⁵ Zgodnie z kan. 1055 § 1 KPK jest to „przymierze, w którym mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia”.

⁵⁶ Obok nierozzerwalności jest nim jedność (zob. kan. 1056 KPK).

⁵⁷ Kościół łaciński (inaczej: rzymskokatolicki lub zachodni) podlega biskupowi Rzymu jako patriarsze Zachodu, uznaje język łaciński za własny i oficjalny, zwłaszcza w liturgii. Zob. M. Sitarz, *Słownik Prawa Kanonicznego*, Warszawa 2004, kol.100.

⁵⁸ Katolickie Kościoły Wschodnie to zorganizowane zrzeczenia katolików Wschodu, posiadające własną hierarchię, pozostające pod najwyższą władzą duszpasterską biskupa Rzymu. Nie należą one jednak do obrządku łacińskiego, lecz do jednego z pięciu obrządków wschodnich: aleksandryjskiego, antiocheńskiego, bizantyjskiego (konstantynopolitański), chaldejskiego lub ormiańskiego. Obrządki te różnią się liturgią, karnością kościelną i spuścizną duchową. Tamże, kol. 92. Przez „obrzadek: zaś rozumie się sposób wyrażania wiary katolickiej przez wspólnotę wiernych, którą łączy to samo dziedzictwo liturgiczne, teologiczne, duchowe i dyscyplinarne ukształtowane w konkretnych warunkach kulturowych i historycznych. Tamże, kol. 119.

⁵⁹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Typis Polyglottis Vaticanis 1990*. AAS 1990, Nr 11, s. 1033-1353 – dalej: KKKW.

⁶⁰ Szerzej zob. np. L. Adamowicz, *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 1999, s. 236-240.

⁶¹ Zob. kan. 1055 § 1 KPK oraz kan. 776 § 2 KKKW.

Małżeństwo określane jest jako *consortium omnis vitae*, czyli „pełne i nierozzerwalne zjednoczenie życia małżonków”⁶². Jego istotnymi cechami (przymiotami) są: miłość, wierność i nierozwiązalność, a celem – doprowadzenie do pełnej jedności małżonków⁶³. Według prawa Kościoła prawosławnego⁶⁴ nawet śmierć jednego z małżonków nie rozwiązuje zawartego przez nich małżeństwa⁶⁵. Jednakże mimo takiego pojmowania małżeństwa, *de facto* ma ono charakter względnie trwały. Prawo tego Kościoła dopuszcza możliwość rozwiązania małżeństwa z dwóch przyczyn: cudzołóstwa oraz wstąpienia jednego z małżonków do zakonu.

W innych kościołach chrześcijańskich nierozzerwalność małżeństwa posiada charakter bardziej względny, chociaż poszczególne z nich różnią się w pewnym stopniu w pojmowaniu tej instytucji. W kościołach tych małżeństwo uważane jest za pochodzące od Boga, jednakże nie jest ono rozumiane jako sakrament. Kościoły protestanckie dopuszczają możliwość rozwiązania małżeństwa przy zaistnieniu określonych przesłanek, z których najczęstszą jest cudzołóstwo jednego z małżonków. W prawie wewnętrznym Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego postanowione jest, że niewierność ślubom małżeńskim, a także inne odchylenia seksualne

⁶² Zob. S. Hrycuniak, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, Białystok 1994, s. 17.

⁶³ Tamże, s. 26.

⁶⁴ W Kościele prawosławnym nie istnieje zbiór określony jako „prawo wewnętrzne”, który zawierałby przepisy o charakterze normatywnym dotyczące małżeństwa i rodziny. Jedynym aktem o charakterze *stricto* normatywnym jest *Statut Wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego z dnia 10 lutego 1995 r.* (tekst *Statutu w: W. Wysoczański, M. Pietrzak, Prawo kościołów i związków wyznaniowych nierzymskokatolickich w Polsce*, Warszawa 1997, s. 60-71). Nie zawiera on jednak norm dotyczących małżeństwa. W Kościele tym mówi się o istnieniu „Prawosławnego Prawa Kanonicznego”. Prawo to rozumiane jest jako „zbiór starożytnych tekstów, odzwierciedlających dyscyplinę i praktykę pierwszego tysiąclecia historii chrześcijaństwa” (J. Meyendorff, *Małżeństwo w Prawosławiu. Liturgia, teologia, życie*, Lublin 1995, s. 115). W jego skład wchodzi: kanony apostołskie, kanony siedmiu soborów powszechnych, kanony soborów lokalnych i prowincjonalnych, które następnie uzyskały powszechną akceptację oraz kanony Ojców Kościoła (św. Dionizy Aleksandryjski, św. Bazyli Wielki, św. Tymoteusz Aleksandryjski, bł. Teofan). Teksty te stanowią fundament wszystkich współczesnych praw i przepisów, które obowiązują w całym Kościele prawosławnym. Tamże; zob. również: S. Hrycuniak, *Prawosławne pojmowanie małżeństwa*, s. 88.

⁶⁵ Tamże, s. 126; J. Meyendorff, *Małżeństwo w Prawosławiu*, s. 64.

(wszetecznicтво i homoseksualizm) uważane są za naruszenie boskiego planu względem małżeństwa i stanowią podstawę do rozwodu⁶⁶. Natomiast prawo wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego stanowi, że Kościół ten wprawdzie stoi na biblijnym stanowisku nierozzerwalności małżeństwa, jednakże uznaje, że tam, gdzie małżeństwo uległo rozpadowi, może zostać rozwiedzione wyrokiem sądu. Postępowanie rozwodowe poddane jest sądom państwowym, które orzekają o ustaniu małżeństwa⁶⁷. Z kolei w prawie wewnętrznym Kościoła Chrześcijan Baptystów postanowiono, że małżeństwo ma boskie pochodzenie i może ono ustać jedynie poprzez śmierć jednego z małżonków. Prawo tego Kościoła uważa rozwód za niezgodny z wolą Bożą, jednakże dopuszcza rozłączenie małżonków z dwóch przyczyn: z powodu cudzołóstwa jednej ze stron oraz na mocy tzw. przywileju Pawłowego określonego w 1 Liście do Koryntian⁶⁸.

Poszczególne związki wyznaniowe podejmują zadanie ochrony małżeństwa i rodziny nie tylko poprzez głoszenie nierozzerwalności (trwałości) związku małżeńskiego, ale także poprzez organizowanie różnego rodzaju form wsparcia rodzin, w szczególności poprzez tworzenie zrzeseń religijnych o określonych celach, organizowanie akcji dobroczynnych, duszpasterstwa rodzin oraz poradni życia rodzinnego. Zakres tej ochrony nie został jednak określony w przepisach prawa powszechnego wymienionych kościołów. Oficjalne zbiory norm tych kościołów (KPK, KKKW, Prawosławne Prawo Kanoniczne) nie zawierają bowiem żadnych przepisów odnoszących się bezpośrednio do rodziny. Odpowiednie postanowienia znaleźć można jedynie w przepisach prawa partykularnego.

⁶⁶ Zob. *Prawo Zborowe Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej*, wydane przez Zarząd Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego, Warszawa 1998, s. 146.

⁶⁷ Zob. § 145 Pragmatyki Służbowej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z dnia 21 listopada 1998 r., w: *Zbiór przepisów prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Bielsko-Biała 1999.

⁶⁸ Zob. Uchwała Międzykonferencyjnego Zjazdu Delegatów Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 maja 1997 r. w sprawie małżeństwa i rodziny. Tekst uchwały dostępny na stronie internetowej Kościoła Chrześcijan Baptystów pod adresem: <http://baptysci.pl> [dostęp 23.11.2010].

PODSUMOWANIE

Małżeństwo i rodzina to instytucje, które należą do kategorii *res mixtae*, czyli spraw interesujących zarówno państwo, jak i Kościół. Nie budzi zatem wątpliwości fakt, iż ochrona, z której winny one korzystać ma (i powinna mieć) charakter dwuwymiarowy.

Przepisy prawa polskiego akcentują przede wszystkim ochronę rodziny. Znajduje to wyraz w wielu aktach prawnych z zakresu prawa rodzinnego, podatkowego, ubezpieczeniowego, procesowego oraz pomocy społecznej i przeciwdziałania patologiom w rodzinie, które normują szeroki wachlarz instrumentów prawnych mających na celu zabezpieczenie podstawowych potrzeb rodziny oraz zapewnienie jej pomocy w sytuacjach nadzwyczajnych lub kryzysowych. Ponadto w niejednokrotnym przypadku przepisy te przewidują możliwość współpracy organów władzy publicznej z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w zakresie zagwarantowania podstawowych praw rodzinie, w tym przede wszystkim bezpieczeństwa i ochrony jej bytu (przeciwdziałanie narkomanii, alkoholizmowi, przemocy w rodzinie). Ochrona małżeństwa ze strony państwa ma węższy zakres. Dotyczy ona przede wszystkim zachowania jego trwałości, za pomocą instrumentów (przesłanki rozwodu, unieważnienia, ustalenia nieistnienia małżeństwa, mediacja, konwalidacja, separacja małżeńska), które mają przyczynić się do zapewnienia trwania zawartego związku małżeńskiego.

Z kolei przepisy prawa wewnętrznego kościołów chrześcijańskich odnoszą się przede wszystkim do ochrony małżeństwa. Nie zawierają zaś norm, które dotyczą samej rodziny. W zbiorach prawa powszechnego tych kościołów (KPK, KKKW, Prawosławne Prawo Kanoniczne) – inaczej, niż ma to miejsce w prawie państwowym – nie wyróżnia się dział „prawo rodzinne”⁶⁹, lecz „prawo małżeńskie”. Ochrona rodziny jest jednak realizowana na podstawie norm prawa partykularnego.

⁶⁹ Kodeks rodzinny i opiekuńczy normuje stosunki rodzinne w dziale zatytułowanym „Rodzice i dzieci”.

PROTECTION OF MARRIAGE AND FAMILY IN POLISH LAW
AND INTERNAL LAWS OF CHRISTIAN CHURCHES

Summary

The problem of protection of marriage and family attracts particular attention both of the state and religious associations. The article demonstrates the scope of this protection in Polish law and juxtaposes it with the protection of these institutions offered by internal laws of selected Christian churches.

Polish rules and regulations furnish a broad range of instruments safeguarding these institutions. As far as marriage is concerned, these are primarily norms governing the protection of its durability. These are: specific grounds for divorce, nullification of marriage and determination of its invalidation, divorce proceedings allowing for conciliation, in case conjugal life is likely to be sustained, as well as the institution of separation.

The instruments of family protection are: specific provisions of family law, tax law, insurance law, rules of procedure (civil, penal, administrative) and regulations on social assistance and prevention of social pathologies (drug addiction, alcohol addiction and domestic violence). These regulations are intended to safeguard basic family needs and provide assistance in emergency or crisis circumstances. Furthermore, oftentimes they provide for cooperation between public authorities, churches and religious associations in securing most fundamental family rights. On the other hand, internal regulations of religious associations protect the conjugal bond by securing its indissolubility; however, when it comes to family protection, the universal law of Christian churches fails to govern it directly. Still, it is guaranteed by the norms of particular laws.

Translated by Konrad Szulga